

36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programının Çocuğun Katılım Hakkına Yer Verme Durumu Açısından İncelenmesi

Examination of the Pre-School Education Program for Children Aged 36-72 Months in Terms of Including Children's Right to Participation

(Gönderim 16 Ekim 2014- Kabul 24 Ocak 2015)

Tanju Gürkan¹ ve Nihan Koran²

Öz

Bu çalışma 2013 yılında uygulanmaya başlanan Okul Öncesi Eğitim Programı'nda çocuğun katılım hakkına doğrudan ve dolaylı olarak yer verilme durumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Veriler analiz edilirken betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmada "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Genel Yorum No: 12" belgesi temel alınmıştır. Çalışma sonucunda Okul Öncesi Eğitim Programı'nın genel olarak çocuğun katılım hakkını kullanmasına doğrudan ya da dolaylı olarak imkân tanıdığı, katılım karşılığı herhangi bir durumun söz konusu olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Okul öncesi, eğitim programı, katılım hakkı

Abstract

This article aims to examine the direct and indirect impact of children's right to participation on the Preschool Education Curriculum. The Preschool Education Curriculum was analysed by using descriptive analysis techniques in relation to the requirements of participation mentioned in the UN Children's Rights to Participation General Comment No. 12. The results show that the Preschool Education Curriculum comprises children's right to participation and does not include opposed statements about children's right to participation.

Keywords: Preschool education, education curriculum, children's right to participation

Giriş

Demokratik yaşam biçiminin içselleştirilmesi için bireylerin erken yaşlardan başlayarak planlı bir demokrasi eğitimi almış olmaları gerekmektedir. Bu eğitimin erken yaşlardan başlatılmasının gerekçesi okul öncesi dönemin çocuğun sosyalleşme davranışlarını yerel ve evrensel değerleri en kolay ve hızlı biçimde kazanabileceği kritik bir dönem olmasıdır. Bu dönemde kazanılan bilgi ve becerilerin yaşam boyu sürdürülme ihtimali çok yüksektir (Oktay,1999; Bayhan&İsmihan, 2004; Berk, 2013). Küçük çocuklara yönelik demokrasi eğitiminin temel amacı, onların kendi hakları konusunda farkındalık kazanmalarını sağlamak olmalıdır. Bu yaş grubu için farkındalık önemlidir ancak çocukların farkına vardıkları bu hakları kullanabilmeleri yetişkinlerin buna

¹ Lefke Avrupa Üniversitesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Lefke, tnjgurkan@gmail.com

² Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Lefkoşa, nihankoran@hotmail.com

fırsat vermesiyle mümkün olmaktadır (Deveci, 2008; Gollob ve ark., 2010). Bu durumdan hareketle 1989 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Çocuk Hakları Sözleşmesi (BM ÇHS) hazırlanmıştır. Bu sözleşme 0-18 yaşları arasındaki tüm çocukların devlet, toplum, yetişkinler veya akranları tarafından zarar görmesini engellemek üzere oluşturulan, 193 ülke tarafından kabul edilerek uygulanmaya başlanan ve temelde çocukların “Yaşamsal, Gelişimsel, Korunma, ve Katılım” haklarını garanti altına almayı hedefleyen bir belge niteliği taşımaktadır (United Nations International Children’s Emergency Funds) UNICEF, 2004; Franklin, 2005; Lansdown,2005; Save the Children, 2010).

Üç bölüm ve 54 maddeden oluşan sözleşmede ayrımcılığın önlenmesi ilkesi (m 2), yaşama ve gelişme ilkesi (m 3), çocuğun yüksek yararının korunması ilkesi (m 1) ve çocuğun görüşüne saygı gösterilmesi ilkesi (m 12) sözleşmeye yön veren temel değerlerdir (Hart, 1992; Lansdown, 2001; Akyüz, 2001). Sözleşmenin tüm çocuklara getirdiği haklar genel olarak dört kategoride toplanmaktadır: Bu kategoriler yaşamsal haklar, gelişme hakları, korunma hakları ve katılım haklarıdır (Akyüz, 2000; Franklin, 2005).

Sözleşmenin katılım hakları kategorisinde 12. Maddede yer alan *Çocuğun katılım hakkı, BM ÇHS’inde “Kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip her çocuğun bu görüşleri, çocuğu etkileyen her meselede özgürce ifade etme hakkını temin edecek, çocuğun görüşlerine, yaşına ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilecektir.”* şeklinde açıklanmaktadır.

Bu hak bir yandan yetişkinlerin özerkliğine sahip olmayan bir yandan da haklarının özneleri durumunda olan çocukların yasal ve sosyal statülerini ele almaktadır (Committee on the Rights of the Child- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi CRC, 2009). Çocuk Hakları Komitesi bu hakkın diğer tüm hakların yorumlanması ve uygulanması sırasında “çocuğun bireyselliğinin” korunması açısından dikkate alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca komite, çocukların yetişkinler tarafından yönlendirildiği, çocukların ne söyleyeceğinin dikte edildiği, katılımın münferit ve tek seferlik bir etkinlik olarak uygulandığı durumları katılım karşıtı uygulamalar olarak değerlendirmektedir.

Bu doğrultuda CRC (2009) çocukların katıldığı tüm süreçlerin bazı nitelikleri taşıması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nitelikler şeffaf ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, kapsayıcı, eğitim ile desteklenmiş, emniyetli ve riske karşı duyarlı, hesap verilebilir nitelikleridir. Şeffaf ve bilgilendirici niteliği, çocukların görüşlerini özgürce ifade etme ve görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesini ve katılımlarının nasıl gerçekleşeceği, kapsamı, amacı ve potansiyel etkisi konusunda tam, erişilebilir, çeşitliliğe duyarlı ve yaşlarına uygun bilgi edinebilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Gönüllü niteliği, çocukların hiçbir zaman dilekleri dışında görüşlerini ifade etmeye zorlanmamasını ve istedikleri aşamada katılımlarını durdurabilecekleri konusunda bilgilendirilmesini içermektedir. Saygılı niteliği, çocukların görüşlerinin

saygı ile karşılanmasını ve kendilerine görüş veya faaliyet başlatmaları için fırsatlar sağlanmasını belirtmektedir. İlgili niteliği, çocukların görüşlerini ifade etme hakkı olduğu konuların çocukların yaşamları ile gerçekten ilgili olmasını ve çocukların bilgi, beceri ve kabiliyetlerini kullanmalarına olanak verilmesini vurgulamaktadır. Çocuk dostu niteliği, ortamların ve çalışma yöntemlerinin, çocukların kapasitelerine uyarlanmasını, çocukların yeterince hazırlanmasını ve onların görüşlerini katmak için gerekli güvene ve fırsata sahip olmalarını sağlamak adına yeterli zaman ve kaynak sağlanması şeklinde açıklanmaktadır. Kapsayıcı niteliği ise katılımın ayrımcılık kalıplarından kaçınılması hem kız hem erkek hem de dışlanmış çocuklar için katılım fırsatlarının teşvik edilmesini, programların tüm topluluklardan çocuklara kültürel olarak duyarlı olmasını belirtmektedir.

Eğitim ile desteklenmiş niteliği, yetişkinlerin çocuklarla ortaklaşa çalışmak ve onların gelişen kapasitelerine uygun olarak sürece etkin bir şekilde katılımını sağlamak ve çocukların katılımını etkin bir şekilde kolaylaştırmak için hazırlık, beceri ve desteğe ihtiyaç duyduklarını, böylece yetişkinlerin çocukların katılım hakkı ile ilgili destek alarak çocukları katılım hakkı ile ilgili bilgilendirip sürece dâhil edebildiğini belirtmektedir. Emniyetli ve riske karşı duyarlı niteliği, yetişkinlerin birlikte çalıştıkları çocuklara karşı çocukların şiddet, sömürü veya katılımlarının başka herhangi bir olumsuz sonucu ile ilgili risklerini asgariye indirmek için her tedbiri almasını içermektedir. Hesap verebilir niteliği ise takip ve değerlendirmede devamlılığın elzem olduğunu ve çocukların katılımları ile ilgili geri bildirim alma hakkı olduğunu belirtmektedir (CRC, 2009).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan haklardan "katılım hakkı" çocuğun eğitim ortamlarında aktif rol kazanmasını sağlarken, çocuğun kendi yararına olan seçeneğin belirlenmesinde görüşlerini ifade etmesine de olanak tanınması açısından önem taşımaktadır (UNICEF, 2004; CRC, 2005, CRC, 2009; akt. Koran, 2012). Ancak çocukların fiziksel olgunluğa erişmemiş olmaları, göreceli olarak deneyimsiz olmaları ve bilgidен yoksun olmaları onları gelişen yeteneklerine uygun olan karar alma fırsatlarından yoksun bırakmaktadır (Lansdown, 2001). Eğitim kurumlarının çocuklara haklarını öğrenme fırsatı sunan yerler, öğretmenlerin de bu hakların uygulanması için ortam yaratan ve çevresindeki kişilere model olan kişiler olmaları gerektiği gerçeğinden hareketle (Eğitim Reformu Girişimi, 2009) her çocuğun sahip olduğu evrensel hak ve özgürlüklerin eğitim süreçlerinin her anında ve eğitim ortamlarının her köşesinde gerçekleşmesi şartı ortaya çıkmaktadır (Landsdown, 2001; UNICEF, 2006; Bae, 2010; akt. Koran, 2012).

Bu ortamlardaki öğrenme süreçleri küçük çocuklara temel hak ve sorumlulukları ile ilgili bilgi ve becerileri kazandıracak ve uygulayacak önemli fırsatlar sunabilir. Bu nedenle çocukların hak ve sorumluluklarının okul öncesi eğitimden başlatılarak kazandırılması amaçlanmaktadır. Hak ve sorumlulukların eğitim kurumlarında uygulanabilmesi için öncelikle eğitim programlarının buna olanak sağlaması gerekmektedir.

Katılım hakkının küçük çocuklar tarafından erişilebilir ve uygulanabilir olması ve soyut bir kavram olmaktan çıkarılması gerekir. Bu da ancak katılım hakkını temel alan çocuk merkezli programlar aracılığı ile gerçekleşebilir. Çocuk merkezli eğitim programları öğrenme sürecinde çocukların plan yapmalarına, yaptıkları planları uygulamalarına, düzenlemelerine, sorgulamalarına, araştırmalarına, tartışmalarına ve üretmelerine mümkün olduğu kadar çok olanak tanır (Maxwell, 1998; Gürkan, 2013).

Çocuk merkezli programlar her çocuğun ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda oluşturulduğundan, çocuklara tercih yapma ve karar verme imkanı tanıdığından, kaynaştırma ve farklılıklara karşı duyarlı olduğundan, çocuklar ve yetişkinler arasında sosyal etkileşime fırsat verdiğiinden, çocuklara etkinlik başlatma ve yönlendirme fırsatı sunduğundan dolayı katılım hakkının niteliklerini destekler bir çerçeveye oluşturmaktadır (Hart, 2007; Dell, 2010; Hudson, 2012).

Türkiye’de 2006 yılından bu yana uygulanmakta olan “Milli Eğitim Bakanlığı 36-72 aylık çocuklar için eğitim programı” 2012 yılında yeni gereksinim ve gelişmeler doğrultusunda güncellenmiş, 2013-2014 eğitim-öğretim yılından itibaren de güncellenen “Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Okul Öncesi Eğitim Programı” tüm okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır (MEB, 2013). Bu eğitim programı çocuk merkezli ve esnek bir program olarak hazırlanmıştır. Ancak programın genelde çocuk hakları özelde ise çocuğun katılım hakkına yer verme durumunun değerlendirilmesi yapılmamıştır.

Bu araştırmanın amacı 2013-2014 öğretim yılından itibaren Türkiye’de okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanmakta olan Okul Öncesi Eğitim Programı’nda çocuğun katılım hakkına doğrudan ve dolaylı olarak yer verme ve katılım hakkının niteliklerini içermeye durumunu analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki iki soruya yanıt aranmıştır.

1. Okul Öncesi Eğitim Programı çocuğun katılım hakkına yer veriyor mu? Veriyorsa yer verme durumu doğrudan mı dolaylı mıdır?
2. Okul Öncesi Eğitim Programı’nın çocuğun katılım hakkının niteliklerini içermeye durumu nedir?

Yöntem

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırmada amaç genelleme yapmak değil, bütüncül bir resim elde etmektir. Nitel araştırma, çalışılan konuyu derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde incelemeyi amaç edinmektedir (Yıldırım&Şimşek, 2006). Veri toplama yöntemi olarak döküman incelemesi kullanılmıştır. Döküman incelemesi nitel araştırmada doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda kullanılan veya araştırmanın geçerliliğini arttırmak amacıyla araştırmacının yazılı veya görsel materyalleri araştırmaya dahil etmesini temel alan bir yöntemdir. Döküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım&Şimşek, 2006). Döküman incelemesi sonucunda

elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. İlk aşamada kodlama işlemi yapılmıştır. Kodlama kategorilerinin oluşturulmasında Çocuğun Katılım Hakkı Genel Yorum No.12’de (CRC, 2009) yer alan katılım hakkının nitelikleri kullanılmıştır.

Bu nitelikler “şeffaf ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, kapsayıcı, eğitim ile desteklenmiş, emniyetli ve riske karşı duyarlı ve hesap verebilir” şeklindedir. İkinci aşamada programın temel ilkeleri, temel özellikleri, kazanım ve göstergeleri katılım hakkının niteliklerini doğrudan ya da dolaylı olarak destekleme durumu ve bu nitelikleri içerme durumu açısından değerlendirilmiştir.

Programın eğitimin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi alt bölümünde yer alan etkinlik çeşitleri ise programın felsefesini benimsemiş ve doğru uygulayan öğretmenler tarafından ele alındığında çocuğun katılım hakkını kullanmasına doğal olarak yer vereceğinden, katılım hakkının niteliklerini doğrudan ya da dolaylı olarak destekleme durumuna göre analiz edilmemiştir. Yapılan analizlerde programın tüm bölüm ve alt bölümlerinde doğrudan ifade edilmemiş olmasına rağmen açıklamalarda belirtilmiş ya da ima edilmiş ifadeler var ise bu bölüm ya da alt bölümler çocuğun katılım hakkının ve katılım hakkının niteliklerinin dolaylı olarak yer aldığı şeklinde yorumlanmıştır. Üçüncü aşamada bulgular tanımlanmış, dördüncü aşamada ise bu bulgular ilişkilendirilmiş ve bulgular arasındaki neden-sonuç ilişkileri açıklanmıştır.

Araştırmanın güvenilirlik çalışması için iki uzman programda katılım durumunu doğrudan ve dolaylı olarak destekleyen durumları katılımın niteliklerine göre değerlendirmiştir. Değerlendirme sonucunda çıkan sonuçlar Güvenirlik = Görüş Birliği/ Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Güvenirlik formülü ile hesaplanan sonucun % 70’in üzerinde olması durumunda değerlendiriciler arasında güvenilirlik sağlanmış olmaktadır (Miles&Huberman, 1994). Bu hesaplama sonucunda araştırmanın güvenilirliği % 83.3 olarak belirlenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

2013 Okul Öncesi Eğitim Programı’nın araştırma soruları doğrultusunda incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular aşağıda tartışılmaktadır. Programın ana bölümlerinin katılım hakkına doğrudan ya da dolaylı yer verme durumu Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo1.Programın ana bölümlerinin katılım hakkının niteliklerine doğrudan veya dolaylı olarak yer verme durumu

Katılım Hakkı Durumu		Katılım hakkının niteliklerini doğrudan destekleme	Katılım hakkının niteliklerini dolaylı olarak destekleme
Temel İlkeler	3. Okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların gereksinimlerini karşılamak amacıyla demokratik eğitim anlayışına uygun öğrenme ortamları hazırlanmalıdır.	x	
	10. Çocuklarla iletişimde, onların kişiliğini zedeleyici şekilde davranılmamalı, baskı ve kısıtlamalara yer verilmemelidir	x	
	13 Çocukların hayal güçleri, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri, iletişim kurma ve duygularını anlatabilme davranışları geliştirilmelidir.		x
	15.Eğitim sürecine çocuğun ve ailenin etkin katılımı sağlanmalıdır.	x	
Temel Özellikler	Çocuk merkezlidir.	x	
	Keşfederek öğrenme önceliklidir.	x	
	Öğrenme merkezleri önemlidir.	x	
	Değerlendirme süreci çok yönlüdür.	x	
	Yaratıcılığın geliştirilmesi ön plandadır.		x
Bilişsel Gelişimle İlgili Kazanımlar	Kazanım 2. Nesne/durum ve olaylarla ilgili tahminde bulunur.		x
	Kazanım 3. Algıladıklarını hatırlar.		x
Dil Gelişimiyle İlgili Kazanımlar	Kazanım 3. Kendini yaratıcı yollarla ifade eder.	x	
	Kazanım 5. Dili iletişim amacıyla kullanır.		x
	Kazanım 8. Dinlediklerini/izlediklerini çeşitli yollarla ifade eder.	x	
Sosyal-Duygusal Gelişimle İlgili Kazanımlar	Kazanım 1. Kendisine ait özellikleri tanıtır.	x	
	Kazanım 2. Ailesiyle ilgili özellikleri tanıtır.	x	
	Kazanım 6. Kendisinin ve başkalarının haklarını korur.	x	
	Kazanım 7. Bir işi veya görevi başarmak için kendini güdüler.	x	
	Kazanım 12. Değişik ortamlardaki kurallara uyar.	x	
	Kazanım 13. Estetik değerleri korur.		x
	Kazanım14. ...Sanat eserlerinin değerini fark eder.		x
	Kazanım 15. Kendine güvenir.	x	
Kazanım 16.Toplumsal yaşamda bireylerin farklı rol ve görevleri olduğunu açıklar.		x	
Öz bakım Becerileriyle İlgili Kazanımlar	Kazanım 8. Sağlığı ile ilgili önlemler alır.	x	

Tablo1’de görüldüğü gibi Programın Temel İlkelerinden 3.,10. ve 15. ilkelerin katılım hakkına doğrudan yer verdiği, temel ilke 13’ün ise katılım hakkını dolaylı olarak desteklediği saptanmıştır. Programın temel özellikleri arasında yer alan ‘Çocuk merkezlidir’, ‘Keşfederek öğrenme önceliklidir’, ‘Öğrenme merkezleri önemlidir’, ‘Değerlendirme süreci çok yönlüdür’ özelliklerinin katılım hakkına doğrudan yer ver-

diği saptanmıştır. ‘Yaratıcılığın geliştirilmesi ön plandadır’ özelliğinin ise katılım hakkını dolaylı olarak destekler nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Bilişsel gelişim, dil gelişimi ve sosyal-duygusal gelişim alanları ile ilgili kazanımlar, göstergeler ve açıklamalar incelendiğinde katılım hakkını doğrudan ve dolaylı destekleyen bazı kazanımların yer aldığı belirlenmiştir. Bilişsel gelişim ile ilgili kazanımlar arasında katılım hakkına doğrudan yer veren bir kazanım saptanmamıştır. Kazanım 2 ve Kazanım 3’ün katılım hakkını dolaylı olarak desteklediği belirlenmiştir.

Dil gelişimiyle ilgili olarak Kazanım 3 ve Kazanım 8 ‘in katılım hakkına doğrudan yer verdiği, Kazanım 5’in ise katılım hakkını dolaylı olarak desteklediği düşünülmektedir. Sosyal-duygusal gelişimle ilgili kazanımlardan 1, 2, 6, 7, 12 ve 15’in katılım hakkına doğrudan yer verdiği, kazanım 13, 14 ve 16’nın ise katılım hakkını dolaylı olarak desteklediği belirlenmiştir. Öz bakım becerileriyle ilgili kazanım 8’in katılım hakkına doğrudan yer verdiği saptanırken, bu gelişim alanında katılım hakkını dolaylı olarak destekleyen herhangi bir kazanıma rastlanmamıştır. Motor gelişim alanıyla ilgili kazanımların göstergelerinde ve açıklamalarında ise katılım hakkını doğrudan veya dolaylı olarak destekleyen herhangi bir kazanım saptanmamıştır.

2013 programında ilk kez yer verilen günlük eğitim akışının zaman dilimlerini açıklayan bölümler incelendiğinde bu akışın, öğretmen doğru uygulamalar yaptığında, çocuğun katılım hakkını doğrudan kullanmasına fırsat verebilir özellikte olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu programa “özel gereksinimli çocukları desteklemede dikkat edilmesi gereken noktalar” bölümü eklenmiş ve bu bölümde özel gereksinimli çocukların özellikleri, gelişim alanlarının desteklenmesinde dikkat edilecek noktalar gibi detaylı açıklamalar eklenmiştir. Bu durumun çocukların katılım hakkını ve özellikle katılım hakkının niteliklerinden kapsayıcı niteliğini desteklediği düşünülmektedir (MEB, 2012).

Bir eğitim programının temel ilkeleri ve özellikleri o programın temel aldığı eğitim felsefesine göre şekillenir ve o eğitim felsefesinin görüşlerini yansıtır. 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı (MEB, 2013) ilerlemecilik (progressivism) felsefesini benimseyen; yapılandırmacılık, çoklu zeka başta olmak üzere farklı eğitim yaklaşımlarını yansıtan ve High Scope, Montessori, Regio Emilia gibi farklı eğitim modellerini sentezleyen eklektik bir programdır.

İlerlemecilik, pragmatik felsefenin eğitime uygulanışıdır. İlerlemeci eğitim felsefesine göre okullar, bireyleri yaşama hazırlayan yerler değil yaşamın kendisi olmalıdır. Bu görüşe göre demokratik bir toplumda yaşamak, demokratik bir okul ortamında yetişmeyi gerektirir. Demokratik eğitim ortamları çocukların kendilerini yönetmelerine, fikirlerini serbestçe tartışmalarına, okul etkinliklerini öğretmenleriyle birlikte planlamalarına ve eğitsel yaşantılara aktif katılımlarına fırsat verecek biçimde düzenlenir.

Öğrenme süreçlerinde aktif öğrenme ve problem çözme öne çıkar. Düşünme becerilerinin gelişimine önem verilir. İlerlemeci eğitim felsefesini temel alan 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı’nda da bu eğitim felsefesinin özetlenen özelliklerinin bir

sonucu olarak çocuk haklarına farklı derecelerde de olsa yer verilmiş olması beklenen bir durumdur. Bu program doğru biçimde uygulandığı takdirde öğretim süreçlerinde çocukların haklarını öğrenmeleri ve kullanabilmeleri için kendiliğinden çeşitli fırsatlar ortaya çıkabilecektir. Burada kritik ve önemli olan nokta; programı uygulayacak olan öğretmenlerin programı özümsemiş, genelde insan, özelde çocuk haklarına saygılı bireyler olmaları ve programın felsefesini, temel ilkelerini ve özelliklerini öğrenme süreçlerine yansıtacak bilgi ve becerilerle donanmış olmalarıdır (Gürkan, 2013).

Okul Öncesi Eğitim Programı'nın katılım hakkının niteliklerini içerme durumu programın temel ilkeleri, temel özellikleri, kazanım ve göstergeleri ile açıklamaları katılım hakkının niteliklerini içerme durumu bakımından ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Programın temel ilkelerin katılım hakkının niteliklerini içerme durumu

Katılım Hakkı Nitelikleri		Şeffaf ve bilgilendirici	Gönüllü	Saygılı	İlgili	Çocuk dostu	Kapsayıcı	Eğitim ile desteklenmiş	Emniyetli ve riske karşı duyarlı	Hesap verebilir
Temel İlkeler	3. Okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların gereksinimlerini karşılamak amacıyla demokratik eğitim anlayışına uygun öğrenme ortamları hazırlanmalıdır.			x	x	x	x			
	10. Çocuklarla iletişimde, onların kişiliğini zedeleyici şekilde davranılmamalı, baskı ve kısıtlamalara yer verilmemelidir.		x	x	x	x			x	
	13. Çocukların hayal güçleri, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri, iletişim kurma ve duygularını anlatabilme davranışları geliştirilmelidir.				x	x	x		x	
	15. Eğitim sürecine çocuğun ve ailenin etkin katılımı sağlanmalıdır.	x	x	x	x		x	x		x

Tablo 2’de görüldüğü gibi katılım hakkının niteliklerinden saygılı ve ilgili nitelikleri belirtilen dört temel ilkede de yer almaktadır. Katılım hakkının şeffaf ve bilgilendirici, eğitim ile desteklenmiş ve hesap verebilir nitelikleri ise bu dört ilkedен sadece 15. ilkede vurgulanmıştır. Programın temel ilkelerinde en sık “saygılı ve ilgili” niteliğinin yer aldığı saptanırken, en az yer alan niteliklerin “şeffaf ve bilgilendirici, hesap verebilir ve eğitim ile desteklenmiş” nitelikleri olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Programın temel özelliklerin katılım hakkının niteliklerini içerme durumu

Katılım Hakkı Nitelikleri		Şeffaf ve bilgilendirici	Gönüllü	Saygılı	İlgili	Çocuk dostu	Kapsayıcı	Eğitim ile desteklenmiş	Emniyetli ve riske karşı duyarlı	Hesap verebilir
Temel Özellikler	Çocuk merkezlidir.	x	x	x	x	x	x	x		
	Keşfederek öğrenme önceliklidir.	x	x	x	x	x	x		x	x
	Öğrenme merkezleri önemlidir.		x	x	x	x	x		x	x
	Değerlendirme süreci çok yönlüdür.		x	x	x	x	x			x
	Yaratıcılığın geliştirilmesi ön plandadır.		x	x	x	x	x			x

Temel özelliklerden ‘Çocuk merkezlidir.’, ‘Keşfederek öğrenme önceliklidir.’, ‘Öğrenme merkezleri önemlidir.’, ‘Değerlendirme süreci çok yönlüdür.’, ‘Yaratıcılığın geliştirilmesi ön plandadır.’ özelliklerinin katılım hakkının niteliklerinden gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu ve kapsayıcı niteliklerini içerdiği belirlenmiştir. Programın ‘Çocuk merkezlidir.’ temel özelliğinin ise katılım hakkının yalnızca eğitimle desteklenmiş niteliğini kapsadığı görülmektedir. Katılım hakkının şeffaf ve bilgilendirici niteliği ile emniyetli ve riske karşı duyarlı niteliğinin programın temel özelliklerinde en az yer verilen diğer nitelikler olduğu görülmektedir. Bu bulgular programın ‘Çocuk merkezlidir.’ temel özelliğinin açıklamalarında yer alan “*Öğretmenlerin, öğrenme sürecinde çocukların plan yapmalarına, uygulamalarına, düzenlemelerine, sorgulamalarına, araştırmalarına, tartışmalarına ve üretmelerine mümkün olduğu kadar çok olanak tanımaları gerekmektedir. [...] Bunun yanı sıra çocuğun etkinliklere aktif katılımı, eğitim ortamlarında yapacağı etkinlikleri ve oynayacağı materyalleri seçmesi için özgürlük tanınması gerekir.*” ifadeleri dikkate alındığında beklenen sonuçlardır.

Çocuk merkezli yaklaşımlar çocuğa seçim yapma, düşünme özgürlüğü, keşfetme, sorgulama ve sorularının yanıtını araştırma fırsatı vermektedir. Ayrıca bu yaklaşımlar çocukların bireysel farklılıklarını, ilgilerini ve isteklerini dikkate almakta ve eğitim sürecinin her aşamasında çocuğun katılımını sağlamayı hedeflemektedir. Çocuk mer-

kezliliği temel özellikler olarak benimseyen bir eğitim programının çocukların katılım hakkını göz ardı etmesi mümkün görülmemektedir (Maxwell, 1998; Community Child Care Victoria, 2010).

Programın *'Keşfederek öğrenme önceliklidir.'* temel özelliğinin *"Keşfederek öğrenmede çocuğun öğrenme sürecine etkin katılımı, öğrendiklerini farklı durumlara transfer etmesi ve yeni durumlarda kullanması önemlidir. Program çocuğun çevresinde olanları fark etmesini, merak ettiği konulara ilişkin sorular sormasını, araştırmasını, keşfetmesini ve oynayarak öğrenmesini teşvik eder. Böylece ezbere dayalı öğrenme yerine anlamlı öğrenme gerçekleşmiş olur."* şeklindeki açıklamalarına dayanılarak katılımın niteliklerini içerdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Keşfetme süreci çocukların merak ettikleri konuyu araştırmalarını sağlamakla birlikte çocukların özgüven geliştirmelerine katkı sağlamakta ve çocuğa bu süreci kendisinin başlatıp sonlandırma fırsatı vermektedir (Evangelou ve ark., 2010).

Programın *'Öğrenme merkezleri önemlidir'* temel özelliğinin *"Öğrenme merkezleri çocukların bireysel gereksinimlerini karşılamak amacıyla farklı ayırma materyalleri ile bölünmüş, küçük gruplar hâlinde etkileşimde bulunacakları ve dikkatlerini yoğunlaştırarak oynayabilecekleri öğrenme alanlarıdır. Çocuklar özgürce deneyimlerde bulunup rahat hareket edebildikleri ortamlarda daha iyi gelişir, becerilerini sergileyebilirler."* açıklamalarından yola çıkılarak katılımın niteliklerini yansıttığı belirlenmiştir. Bae (2010) birçok araştırmacının oyunun ve eğlence sağlayan etkinliklerin geniş ölçüde katılım hakkı ve çocuğun kendini ifade etmesine olanak sağladığı görüşünde olduğunu aktarmaktadır.

Oyun ve eğlence sağlayan etkinlikler çocukların bakış açısı ile değerlendirildiğinde ise bu etkinlikler çocuklara göre katılım hakkının uygulanması açısından potansiyel deneme alanı ve ifade özgürlüğü alanı olarak algılanmaktadır. Bu açıdan öğrenme merkezlerinin de oyun ve eğlence sağlayan etkinliklerle benzer özellikler taşıdığı ve katılım hakkını desteklediği düşünülmektedir. Ayrıca öğrenme merkezleri çocuğun ilgi alanlarına göre düzenlenmekte, çocuğa seçim yapma, problem çözme ve araştırma fırsatı sunmaktadır (Arıkan, 2012; Şahin, 2012). Bu özelliklerinden dolayı öğrenme merkezlerinin katılım hakkının sınıf ortamında uygulanmasını kolaylaştırması beklenmektedir.

"Okul öncesi eğitimde sonuç değil, süreç önemli olduğundan, programda sürecin çok yönlü olarak değerlendirilmesi öne çıkmaktadır. Değerlendirmede çocuğun, programın ve öğretmenin kendini değerlendirme süreci iç içe olduğundan, birinden elde edilen bulgular diğerlerinin değerlendirilmesinde de kullanılır. [...]" ifadeleri ile açıklanan *'Değerlendirme süreci çok yönlüdür'* temel özelliği de katılım hakkının niteliklerini yansıtmaktadır.

'Yaratıcılığın geliştirilmesi ön plandadır' temel özelliğinin ise *"Çocukların öğrenme gereksinimleri ve öğrenme stillerine uygun ortamlarda kendilerini farklı yollarla ve özgün bir biçimde ifade etmeleri için gerekli olan fırsatlar yaratılmalıdır. [...]"*

şeklindeki açıklamalardan yola çıkarak yaratıcılığın çocuğun kendini özgür hissettiği, yargılamanın olmadığı, küçük düşürücü ifadelerin kullanılmadığı, rekabetten yoksun ortamlarla desteklendiği (Sungur, 2001; Argun, 2004; Sudarsana, 2011) ve katılım hakkının niteliklerini içerdiği düşünülmektedir.

Tablo 4. Gelişim alanları ile ilgili kazanımların, göstergelerinin ve açıklamalarının katılım hakkının niteliklerini içerme durumu

Katılım Hakkı Nitelikleri		Şeffaf ve bilgilendirici	Gönüllü	Saygılı	İlgili	Çocuk dostu	Kapsayıcı	Eğitim ile desteklenmiş	Emniyetli ve riske karşı duyarlı	Hesap verebilir
Bilişsel Gelişimle İlgili Kazanımlar	2. Nesne/ durum ve olaylarla ilgili tahminde bulunur.		x	x	x	x				
	3. Algıladıklarını hatırlar.		x		x	x	x			
Dil Gelişimiyle İlgili Kazanımlar	Kazanım 3. Kendini yaratıcı yollarla ifade eder.		x	x	x	x	x			
	Kazanım 5. Dili iletişim amacıyla kullanır.		x	x	x	x	x			
	Kazanım 8. Dinlediklerini / izlediklerini çeşitli yollarla ifade eder.		x	x	x	x	x			
Sosyal-Duygusal Gelişimle İlgili Kazanımlar	Kazanım 1. Kendisine ait özellikleri tanıtır.		x	x	x		x			
	Kazanım 2. Ailesiyle ilgili özellikleri tanıtır.		x	x	x		x			
	Kazanım 6. Kendisinin ve başkalarının haklarını korur.	x	x	x	x		x	x	x	
	Kazanım 7. Bir işi veya görevi başarmak için kendini güdüler.		x		x		x	x		
	Kazanım 12. Değişik ortamlardaki kurallara uyar.		x	x	x	x		x		
	Kazanım 13. Estetik değerleri korur.		x	x	x	x	x	x	x	
	Kazanım 14. ...Sanat eserlerinin değerini fark eder.		x			x	x	x		

	Kazanım14. ...Sanat eserlerinin değerini fark eder.		x			x	x	x		
	Kazanım 15. Kendine güvenir.		x	x	x		x		x	
	Kazanım 16. Toplumsal yaşamda bireylerin farklı rol ve görevleri olduğunu açıklar.				x		x	x	x	
Öz bakım Becerileriyle İlgili Kazanımlar	Kazanım 8. Sağlığı ile ilgili önlemler alır.		x		x				x	

Programın kazanımlarının analizi ile elde edilen sonuçlar Tablo 4’te görülmektedir. Tablo 4’e bakıldığında bilişsel gelişimle ilgili kazanımlardan 2. ve 3. kazanımların katılım hakkının niteliklerinden “gönüllü, ilgili ve çocuk dostu” niteliklerini kapsadığı görülmektedir.

Bu kazanımların katılım hakkının niteliklerinden “şeffaf ve bilgilendirici, eğitim ile desteklenmiş, emniyetli ve riske karşı duyarlı, hesap verebilir” niteliklerini ise kapsamadığı belirlenmiştir.

Dil gelişimi ile ilgili kazanımlardan 3, 5, 8 numaralı kazanımların üçünde de “gönüllü, ilgili, çocuk dostu” niteliklerinin kapsandığı “şeffaf ve bilgilendirici, eğitim ile desteklenmiş, emniyetli ve riske karşı duyarlı, hesap verebilir” niteliklerinin ise kapsamadığı belirlenmiştir.

Programda sosyal – duygusal gelişim alanındaki kazanımlar incelendiğinde bu gelişim alanının doğal olarak katılım hakkını en fazla destekleyen alan olduğu görülmüştür. Çocuğun kendisine ve topluma yararlı olmasını öngören temel değerler sosyal-duygusal gelişim alanında ele alınmaktadır (Bayhan&İsmihan 2004; Berk, 2013). Bu açıdan bakıldığında çocuğun katılım hakkının da bu değerler arasında yer aldığı ve bu bulgunun beklenen bir durum olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Dell (2010) çocuğun katılım hakkını yansıtan Madde 12’nin erken çocukluk döneminde kişisel, sosyal ve duygusal gelişim alanında ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra katılım hakkının uygulandığı durumların toplumsal beceri ve sorumluluğun gelişimine katkısı olduğu da vurgulanmaktadır (Hart, 2007). Bu alandaki kazanımlardan 1, 2, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 16 numaralı kazanımların çocuğun katılım hakkını içeren kazanımlar olduğu belirlenmiştir. Ancak bu kazanımlardan hiçbiri katılım hakkının tüm niteliklerini içerir özellikle değildir. Bu kazanımlarda en çok vurgulanan nitelikler “gönüllü, ilgili ve kapsayıcı” nitelikleridir. En az vurgulanan nitelikler ise “şeffaf ve bilgilendirici” ile “hesap verebilir” nitelikleridir.

Öz bakım becerileriyle ilgili kazanımlardan yalnızca 8. kazanımın dolaylı olarak katılım hakkının niteliklerinden “gönüllü, ilgili, emniyetli ve riske karşı duyarlı” niteliklerini desteklediği saptanmıştır. Motor gelişim alanında ise bu alanın özelliği nede-

niyle katılım hakkının niteliklerini doğrudan ya da dolaylı içeren herhangi bir kazanım tespit edilmemiştir.

Özetleyecek olursak tüm gelişim alanları ile ilgili kazanımlarda katılım hakkının niteliklerinden en çok vurgulananlar “ilgili, gönüllü ve kapsayıcı” nitelikleridir. En az kapsanan nitelikler ise “şeffaf ve bilgilendirici, hesap verebilir, eğitimle desteklenmiş, emniyetli ve riske karşı duyarlı” nitelikleridir. Musaoğlu ve Haktanır (2006) tarafından 2006 Okul Öncesi Eğitim Programı ile ilgili yapılan araştırmada programda katılım hakkına yer verildiği fakat tam anlamıyla GY No:12’de belirtildiği şekliyle katılım hakkına yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak çocukların öğretmen tarafından yapılandırılmış etkinliklere katılımının beklendiği vurgulanmakla birlikte katılım hakkının alt kategorilerinden çocuğun kendisini ilgilendiren her konuda görüş ifade etme ve dinlenilme kategorisine % 40 oranında yer verildiği saptanmıştır. Uluç (2008) “İlköğretim Programlarında Çocuk Hakları” adlı doktora tezinde ilköğretim programlarının içerik analizlerini yapmıştır. Araştırma sonucunda ilköğretim programlarında yer alan çocuk hakları konularına ve kazanımlarına, çocukların ve çocukla çalışan yetişkinlerin çocuk haklarını anlama, çocuk haklarını bilme ve çocuk haklarına yönelik tutumları konusunda yapılmış araştırma bulgularına dayanılarak değil rastgele yer verildiği izlenimi edinildiği; çocuk haklarından yalnız gelişme ve katılım haklarına, bunlardan da “nitelikli eğitim hakkı” ile “düşüncesini özgürce ifade etme” ve “kendini ilgilendiren konularda görüş bildirme” haklarına ağırlıklı olarak yer verildiği; çocuk haklarına bilinçli bir şekilde yer verildiği görülen bölümlerde dahi konuların ve kazanımların yeterince içselleştirilmediğinin önerilen etkinliklerden gözlemlenebildiği; programların yüzeysel bir çocuk hakları farkındalığı ile hazırlandığı izlenimi edinildiği; çocuk hakları ile dolaylı ya da doğrudan ilgili kazanımların derslere dağılımında da bilimsel bir tutarlılık gözlemlenmediği saptanmıştır. Güncellenen Okul Öncesi Eğitim Programı ile ilgili olarak yapılan bu araştırmanın bulguları, Musaoğlu ve Haktanır’ın ve Uluç’un araştırma sonuçları ile tam olarak örtüşmemektedir. Bu çalışmada 2013 Okul Öncesi Eğitim programında katılım hakkına 2006 Programı’na kıyasla daha fazla yer verdiği görülmüştür. Bu durumun program güncellenirken alandaki yeni yaklaşımların ve uygulamaların sonuçlarının dikkate alınarak programa yansıtılmış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Merey (2012) tarafından yapılan güncellenmiş İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Programı’nın Çocuk Hakları’na yer verme durumunun incelendiği araştırmada farklı öğretim kademesinde olmasına rağmen bu çalışmanın sonuçları ile benzer sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Merey’in araştırmasına göre Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Ders Programı çocuk haklarına Amerika’daki benzer programlarından daha fazla yer vermektedir. Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Ders Programı’nda en çok yer verilen hak alanının katılım hakkı olduğu belirlenmiştir. Musaoğlu ve Haktanır’ın (2006) 2006 Okul Öncesi Eğitim Programı’nı inceledikleri araştırmada, programda öğretmenlere çocuklara karşı demokratik davranmaları gerektiğinin belirtildiği ancak onlara çocuk

hakları yaklaşımına uygun davranış sergilemeye yönelik sorumluluk verilmediği ve hak ihallalarına yönelik herhangi bir uyarı yapılmadığı sonucu da yer almaktadır.

Bu çalışmada incelenen 2013 Okul Öncesi Eğitim Programı'nda çocuğun katılım hakkını olumsuz olarak ele alan herhangi bir ifade tespit edilmemiştir. Ancak incelenen bu programda da genelde çocuk hakları özelde ise katılım hakkı ihlallerinde öğretmenlerin hangi süreçleri izleyeceği konusunda herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Çocukların belli durumlarda görüşlerini ifade etmesi bazı riskler içerebilir. Yetişkinlerin birlikte çalıştıkları çocuklara karşı sorumlulukları vardır. Yetişkinlerin çocukların şiddet, sömürü veya katılmalarının herhangi bir olumsuz sonucu ile ilgili risklerini asgariye indirmek için her önlemi almaları gerekmektedir (CRC, 2009).

Bu nedenle programa bu konuda açıklayıcı bilgilerin eklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Programda açıklayıcı bilgiler yer aldığı anda, öğretmenler de hak merkezli yaklaşımları benimserlerse katılım hakkının sınıf ortamında uygulanmasının garanti altına alınması mümkün olabilecektir. Araştırmalarda öğretmenlerin çocukların karar verme kapasitesine yönelik görüşleri, uygulayıcı ve çocuk arasındaki ilişki, disiplin ve davranış kontrolü göstergeleri çocukların karar verme süreçlerini engelleyici faktörler olarak belirtilmektedir (Hart, 1992; Lansdown, 2005; Hudson, 2012).

Spielhofer, Golden, Evans ve arkadaşları (2010) tarafından 11 yaşındaki çocuklar üzerinde yapılan araştırmada çocukların katılım haklarını engelleyen faktörleri ulaşım ve maddi kaynaklara ulaşamama gibi çevresel faktörler olarak sıraladıkları belirlenmiştir. Ancak erken çocukluk dönemindeki çocuklar ihtiyaçlarını karşılama ve haklarına ulaşmada gelişimsel özelliklerinden dolayı anne-baba, öğretmen gibi yetişkinlerin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle okul öncesi eğitim programlarında öğretmenlerin çocuk hakları ile ilgili farkındalık düzeylerini arttıracak açıklamalara ve uygulama örneklerine yer verilmesi önem taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

2013 Okul Öncesi Eğitim Programı'nda katılım hakkına doğrudan ve dolaylı olarak yer verme ve katılım hakkının niteliklerini içermeye durumunun analizi ile elde edilen sonuçlar şunlardır:

1. Programın tümü göz önüne alındığında, programda çocuğun katılım hakkını olumsuz olarak ele alan herhangi bir ifade yer almamaktadır.
2. Programın açıklamalarında çocuğun katılım hakkının göz ardı edilmesi durumunda onun gelişiminde ve ileriki yaşamında ortaya çıkabilecek durumlarla ilgili olarak öğretmenlere yol gösterecek herhangi bir bilgi yer almamaktadır.
3. Programın temel ilkelerinden üçü doğrudan, biri ise dolaylı olarak katılım hakkına yer vermektedir.
4. Programın temel özelliklerinden dördü doğrudan, biri dolaylı olarak katılım hakkına yer vermektedir.
5. Katılım hakkı en çok sosyal ve duygusal gelişim alanındaki davranışlarla ilgili

olduğundan bu çalışmada da katılım hakkına doğrudan en çok bu alanda yer verildiği görülmektedir.

6. Motor gelişim alanı daha çok hareket becerileri ile ilgili olduğundan bu alandaki kazanımlarda çocuğun katılım hakkına doğrudan ya da dolaylı yer veren bir kazanım bulunmamaktadır. Bu beklenen bir sonuçtur.

7. Öz bakım becerilerinin kazanımlarından sadece biri çocuğun katılım hakkına doğrudan yer vermektedir.

8. Programın dört temel ilkesinde katılımın “saygılı ve ilgili” niteliklerini içerdiği görülmektedir. Katılım hakkının “şeffaf ve bilgilendirici, eğitim ile desteklenmiş ve hesap verebilir” niteliklerini sadece bir ilke içermektedir.

9. Programın temel özelliklerinden beşi katılım hakkının niteliklerinden “gönüllü, saygılı, ilgili ve kapsayıcı” niteliklerini içermektedir. Programın temel özelliklerinden yalnızca biri katılım hakkının “eğitimle desteklenmiş” niteliğini içermektedir.

10. Bilişsel gelişim alanı ile ilgili iki kazanım (K2,K3) katılım hakkının “gönüllü, ilgili ve çocuk dostu” niteliklerini içermektedir.

11. Dil gelişim alanı ile ilgili üç kazanım (K3,K5,K8) “gönüllü, ilgili, çocuk dostu” niteliklerini içermektedir.

12. Sosyal-duygusal gelişim alanı katılım hakkının niteliklerini en fazla içeren gelişim alanıdır. Bu gelişim alanındaki dokuz kazanımda da (K1, K2, K6, K7, K12, K13, K14, K15, K16) katılım hakkının “gönüllü, ilgili ve kapsayıcı” niteliklerini içerdiği görülmektedir. En az vurgulanan nitelikler “şeffaf ve bilgilendirici ve hesap verebilir” nitelikleridir.

13. Öz bakım becerileriyle ilgili kazanımlardan biri (K8) katılım hakkının “gönüllü, ilgili, emniyetli ve riske karşı duyarlı” niteliklerini içermektedir.

14. Motor gelişim alanındaki kazanımlardan hiç birinde katılım hakkını ve niteliklerini içermeye söz konusu değildir.

Bu sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler; programın ileride yapılacak güncelleme çalışmalarına ve programla ilgili yapılacak araştırmalara yönelik öneriler olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır. Bir eğitim programında teknik olarak yalnızca programın öğelerine yönelik bilgilerin yer alması gerekir. Ancak ülkemizde hazırlanan eğitim programlarının pek çoğunda programın temel öğelerinin dışında, öğretmenlere yol göstermesi amacıyla açıklayıcı bilgiler içeren bölümler de yer almaktadır. Bu durumdan hareketle bu çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda ileride yapılacak güncelleme çalışmasında aşağıdaki maddelerde belirtilenlerin de göz önüne alınması önerilmektedir.

1. Okul Öncesi Eğitim Programının ileride yapılacak güncelleme çalışmalarına yönelik öneriler:

1.1 Programın giriş bölümüne okul öncesi dönemin önemi açıklanırken bu dönemde çocuğun haklarının eğitim-öğretim süreçlerinde mutlaka dikkate alınmasının neden gerekli olduğuna, bunun uzun ve kısa dönemde çocuğun gelişimi üzerinde na-

sıl bir etki yaratacağına ilişkin bilgiler eklenebilir.

1.2 Programın temel özellikleri arasına “Çocuk haklarına saygılıdır.” özelliği açıklamaları ile birlikte eklenebilir.

1.3 Tüm gelişim alanlarındaki kazanımlar öğrenme süreçlerinde çocuğun katılım hakkına daha fazla yer verilmesi amacıyla yeniden gözden geçirilebilir.

1.4 Programda çocuğun gelişimini izleme sürecinde kullanılması istenen “Gelişim Gözlem Formu’na” çocuğun öğrenme sürecindeki katılım durumunu belirlemeye yönelik ayrı bir sütun daha eklenebilir ya da formun görüş ve öneriler kısmında çocuğun katılım durumunun belirlenmesinin gerekliliği vurgulanabilir.

1.5 Programda okul öncesi eğitim kurumlarında kutlanması önerilen belirli gün ve haftalar listesinde yer alan “Dünya Çocuk Günü ve İnsan Hakları ve Demokrasi Haftası” kapsamında yapılacak etkinliklerde çocuk haklarının da ele alınmasının gerektiği özellikle vurgulanabilir.

1.6 Günlük eğitim sürecinin ve etkinliklerin değerlendirilmesi alt bölümüne öğretmenin bu değerlendirmeleri yaparken çocukların sürece katılımını da dikkate alması gerektiği ile ilgili açıklamalar eklenebilir.

2. Okul Öncesi Eğitim Programı ile ilgili yapılacak araştırmalara yönelik öneriler:

2.1 Okul öncesi eğitim ortamlarında öğretmenlerin bu programı uygularken çocuğun katılım hakkına yer verme durumlarını gözlem, görüşme gibi yöntemleri kullanarak daha derinlemesine değerlendirecekleri araştırmalar yapılabilir.

2.2 Programın çocuk haklarının diğer boyutlarını kapsama durumunu analiz eden araştırmalar yapılabilir.

2.3 Türkiye’de uygulanan okul öncesi eğitim programlarında çocuk haklarına yer verme durumunun tarihsel süreç içinde nasıl bir gelişim izlediğini inceleyen boylamsal araştırmalar yapılabilir.

2.4 Çeşitli ülkelerde uygulanan okul öncesi eğitim programlarındaki çocuk haklarına yer verme durumu ile Türkiye’deki durumu analiz eden karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.

2.5 Okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştiren yüksek öğretim programlarındaki ders içeriklerini çocuk hakları yönünden analiz eden araştırmalar yapılabilir. Böylece önceki çalışmalardan ve yapılacak bu çalışmalardan elde edilecek sonuçlar doğrultusunda öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarının programlarının geliştirilmesine yönelik somut öneriler geliştirilebilir.

Summary

Introduction

The United Nations Convention on Rights of the Child has the characteristics of a document which prevents all children aged 0-18 from being harmed by governments, societies, adults and their peers. The main aim of the document is to ensure children's 'Survival, Development, Protection and Participation' rights (UNICEF, 2004; Franklin, 2005; Lansdown, 2005; UNICEF, 2006; Save the Children, 2010). The guiding principles of the Convention include non discrimination, the right to life, survival and development, adherence to the best interests of the child and the right to participate (Hart, 1992; Akyüz, 2000; Akyüz, 2001; Lansdown, 2001). The participation right of the child, which is stated in Article 12 in the category of participation rights, is described in the Convention on Rights of the Child as follows: 'It ensures the child's right to express himself/herself in every issue which affects the child who has the ability to develop his/her own opinions; and the essential focus shall be given in accordance with the child's opinions, age and maturity level'. The Children's Rights Committee emphasizes the necessity of considering this right in terms of protecting the 'individuality of the child' during the interpretation and application of all the other rights (CRC- Committee on the Rights of the Child, 2009). Young children are acutely sensitive to their surroundings and very rapidly acquire understanding of the people, places and routines in their lives, along with awareness of their own unique identity (Oktay, 1999; CRC, 2005; Berk, 2013; Bayhan&İsmihan, 2014). This requirement is said to be possible only when children are given a chance to improve their skills, use their existing potential, develop self-confidence, take initiative and gain life skills; in other words, when adults allow them the right to participate (Deveci, 2008; Gollob et al., 2010). Spielhofer et al (2010) claim that environmental barriers such as transportation and economic problems have a negative impact on the right to participation. As educational institutions are places that offer children the opportunity to learn their rights and teachers are people that create the environment for the practice of these rights and set a model for others (Eğitim Reformu Girişimi, 2009), it is crucial that universal child rights and freedoms exist in every moment of educational processes and at every corner of educational settings (Landsdown, 2001; UNICEF, 2006; Bae, 2010; akt. Koran, 2012).

The Committee on the Rights of the Child (2009) emphasizes that all the processes in which the children participate should include certain requirements (CRC, 2009). These are 'being transparent and informative, voluntary, respectful, relevant, children friendly, inclusive, supported by training, safe and sensitive to risk and accountable'. The objective of this study is to analyze the direct or indirect inclusion of the participation right of children and the requirements of this right in the Preschool Education Curriculum which has been applied in preschool education institutions in

Turkey since the 2013-2014 academic year.

Method

This research is a qualitative study. The qualitative study takes it as a goal to examine the working item deeply and comprehensively. Document analysis is utilized as data gathering method. (Yıldırım & Şimşek, 2006). The data gathered as a result of the document analysis is analyzed with descriptive analysis technique. The first stage involved coding. The coding categories in this study were drawn by using the requirements of participation mentioned in the Children's Right to Participation General Comment No.12 (CRC, 2009). In the second stage, the main principles and requirements, the objectives and indicators of the curriculum were evaluated in terms of directly or indirectly supporting the requirements of the participation right and of inclusion of these requirements. In the third stage, the findings were described and in the fourth stage, the findings were correlated and the relationship among them was explained. For the reliability of the research, two experts evaluated the status which supports directly or indirectly the participation status of the program according to the requirements of the participation. Data were analyzed by using Miles and Huberman's (1994) reliability formula and its overall reliability was set at 83.3%

Findings

A statement which deals with the participation right of the child in a negative manner was not detected in the 2013 Preschool Education Curriculum. After examination of the main section of the program in terms of including directly or indirectly the requirements of the participation right, it was determined that the Curriculum's Main Principles 3, 10 and 15 directly included the participation right and that Main Principle 13 indirectly supported the participation right. It was determined that the statements such as 'It is child centered', 'Learning with discovery is the first priority', 'Learning centers are important' and 'The evaluation process is multi-directional' directly included the participation right. It was also determined that the statement 'Development of creativity is in the foreground' has a characteristic which indirectly supports the participation right. Among the objectives related to cognitive development, none of the objectives directly included the participation right.

It was determined that Objective 2 and Objective 3 indirectly supported the participation right. As for linguistic development, it was thought that Objective 3 and Objective 8 directly included the participation right and Objective 5 indirectly supported this right. Among the objectives related to emotional development, it was detected that objectives 1, 2, 6, 7, 12 and 15 directly included the participation right; 13, 14 and 16 indirectly supported this right. As for the objectives related to self-care, while Objective 8 directly included the participation right, none of the objectives were found which indirectly supported this right. In terms of the objectives, indicators or expla-

nations related to motor development area, no objective which directly or indirectly supports the participation right was determined.

Considering the encapsulating of the main principles of the curriculum in terms of requirements of the participation right; the requirement of being respectful and the requirement of being relevant were included in Main Principles 3, 10, 13 and 15. Examining the Main Requirements of the Curriculum, it was determined that the statements such as ‘It is child centered’, ‘Learning with discovery is of first priority’, ‘Learning centers are important’, ‘The evaluation process is multi-directional’ and ‘Development of creativity is in the foreground’ included the requirements of being voluntary, respectful, relevant, child-friendly, and inclusive. Also it was observed that the requirements of being transparent and informative, being safe and sensitive to risk are the least mentioned requirements in the main requirements of the program. Analyzing the status of the objectives, indicators and explanations related to the developmental areas, it was determined that the requirement of being relevant, voluntary and inclusive were the most emphasized requirements. The requirements of being transparent and informative, accountable, being supported by training, safe and sensitive to risk were the least mentioned requirements.

Discussion

It was an expected fact that the 2013 Preschool Education Curriculum, which aims at a progressive education philosophy, would include the right of the child on different levels. On condition that this program is applied effectively, several opportunities will be able to emerge for children to learn and use their rights in the educational processes (MEB, 2012 ; Gürkan, 2013).

The child centered approach to the curriculum is focused on meeting the needs, interests, and abilities of each child. These curriculums provide the opportunity to children to make a choice, use their existing potential, develop their self-confidence, improve their decision making and increase their ability to start and complete an activity (Hart, 2007; Dell, 2010; Hudson, 2012). It seems impossible for an education program which adopts ‘being child centered’ among its main principles to ignore the participation right of the child (Maxwell, 1998; Hart, 2007; Dell, 2010; Community Child Care Victoria, 2010; Hudson, 2012).

In contrast to learning with discovery children have the chance to search for what they are curious about and increase their potential of decision making (Evangelou et al, 2010).

The curriculum serves to foreground the role of creativity. Children feel free to express themselves and children are supported in a noncompetitive and supportive environment (Sungur, 2001; Argun, 2004; Sudarsana, 2011) which supports the requirements of participation. Bae (2010) claims that games and entertaining activities provide the participation right on a large scale and allow children to express them-

selves. Considering the games and entertaining activities with children's point of view, these activities are regarded as a potential testing ground and a field for freedom of expression in terms of the participation right. Accordingly, it is thought that learning centers have similar characteristics to games and entertaining activities and support the participation right of children. Moreover, the learning centers are arranged in accordance with the interests of children and they provide the opportunity for children to make a choice, solve a problem and do research (Arıkan, 2012; Şahin, 2012). As a result of the research conducted by Musaoğlu and Haktanır (2006) related to the 2006 Preschool Education Curriculum, it was concluded that the program includes the participation right. However, the participation right is not included entirely as it is stated in GY No: 12. It is emphasized that children are generally expected to participate in the activities structured by the teacher and it is determined that the category of 'the child's expressing an opinion and being listened to for each issue which can affect himself/herself' which is a sub-category of the participation right is included with the rate of 40%. As a consequence of the research conducted by Uluç (2008), it is stated that the children's right issues and acquisitions included in the primary school programs are included randomly rather than being based on the research findings conducted related to children's and adults' understanding and knowledge about children's rights. The research findings of this study conducted on the updated Prechool Education Curriculum do not coincide with the research findings by Musaoğlu, and Haktanır and Uluç.

In this study, it was observed that in the 2013 Preschool Education Curriculum (MEB, 2013) the participation right was more broadly included compared to the 2006 Curriculum. This fact is thought to result from reflecting the new approaches and results of new applications in the field into the program while updating it. In the research made by Mery (2012) about the status of the Primary School Social Sciences Course Curriculum in terms of including children's rights, similar results were achieved even though the research was conducted on a different education level. According to Mery's study, the inclusion scope of children's rights in the Social Sciences Course Curriculum in Turkey was much wider than the similar curriculum in the United States.

Conclusion and Recommendations

These are the primary results obtained with the analysis of inclusion status of the 2013 Preschool Education Curriculum in terms of including the participation right directly or indirectly and including the requirements of this participation right.

Considering the entire program, it is determined that there is no statement which deals with the participation right of the child in a negative manner. In the explanation section of the curriculum, there is no instructive information for teachers about violation of the participation right. Three of the curriculum's main principles include the right to participation directly and one of them indirectly. Four of the curriculum's main requirements include the participation right directly and one of them indirectly.

Because of the fact that the participation right concerns mostly the field of social and emotional development, it is observed that the participation right is directly included in this field. Since the field of motor development is concerned with motor skills, there is no objective which directly or indirectly includes the participation right of children . This is an expected outcome. The field of social-emotional development is the area which includes the requirements of the participation right to the largest extent. Since the field of motor development is concerned with motor skills, it does not include any of these requirements.

The objectives in all development fields should be reviewed in order to include the participation right of the child into the education process to a larger extent. The necessity of considering children's rights should be emphasized in the activities to be held within the scope of Children's Rights Day and Human Rights and Democracy Week which take place on the important days and weeks suggested to be celebrated in the preschool education institutions.

The explanations related to the fact that teachers should take children's participation into consideration while making the evaluation should be added into the subsection titled 'evaluation of daily education process and activities'. Some researches which analyze the inclusion status of the curriculum in terms of other dimensions of children's rights might be carried out. Some longitudinal researches which examine the historical development of preschool education curriculums in Turkey in terms including children's rights might be carried out. Comparative studies which analyze the inclusion status of children's rights in preschool education in Turkey and other countries might be carried out.

References

- Akyüz, E. (2000). *Çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması: ulusal ve uluslararası hukukta*. Milli Eğitim Çocuk Hakları, Güvenliği ve Eğitimi.151, 3-25. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Akyüz, E. (2001). *Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı*. Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi. <http://www.egitim.aku.edu.tr/eakyuz1.htm> adresinden 03.11.2010 tarihinde indirilmiştir.
- Argun, Y.(2004). *Okul öncesi dönemde yaratıcılık ve eğitimi*. Ankara : Anı yayıncılık.
- Arıkan, A. (2012). *Hightscope programı*. F.Temel(Ed.), Erken çocukluk eğitiminde yaklaşımlar ve programlar. Ankara: Vize yayıncılık.
- Bae, B. (2010). *Different perspectives onchild participation in early childhood*

- education (ECE)*, Norwegian Ministry for Education and Research.
- Bayhan, S.P. ve İsmihan, A. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Ankara: Morpa Yayınları.
- Berk, L.(2013).*Çocuk Gelişimi* (A. Dönmez, Çev.) İstanbul: İmge yayınevi.
- CRC.(Committee on the Rights of the Child-Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi), (2005). *Çocuk hakları sözleşmesi erken çocukluk döneminde çocuk haklarının uygulanmasına dair 7 no'lu genel yorum*. Cenevre :Kırk Birinci Oturum.
- CRC. (2009). *Çocuk haklarına dair sözleşme genel yorum no: 12 çocuğun dinlenilme hakkı*. Cenevre: Elli Birinci Oturum.
- Community Child Center Victoria. (2010). *Self guided learning package child-centred curriculum planning (Birth – 5 years)*. Inclusion and Professional Support Program. Australia.
- Dell, C.(2010). *Children's rights in early years settings*. United Kingdom : Center for Gloal Education.
- Deveci, H.(2008). *Okul öncesinde demokrasi eğitimi ve çocuk haklarında çevre, okul, aile işbirliği*. H. Deveci (Ed.), *Okul öncesinde demokrasi eğitimi ve insan hakları*.Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Eğitim Reformu Girişimi, (2009). *Eğitim hakkı ve eğitimde haklar – Uluslararası insan hakları belgeleri ışığında ulusal mevzuatın değerlendirilmesi*. İstanbul:Yelken basım.
- Evangelou, D., Oates, D.J., Bagiati, A., Liang,S., Choi,Y.J.(2010). *Talking about artifacts: Preschool children's explorations with sketches, stories, and tangible objects*. *Early childhooh research and practice*, 12(2), Retrieved from <http://ecrp.uiuc.edu/v12n2/evangelou.html>. 12.01.2014
- Franklin, B. (2005). *The new handbook of children's rights comparative policy and practicies*. London:Routledge.
- Gollob, R., Krapf, B. ve Weidinger, W. (2010). *Demokrasi için eğitim. Öğretmenler için demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimiyle ilgili materyaller*. Belçika: Avrupa Konseyi.
- Gürkan,T.(2013). Okul öncesi eğitim programı. R.Zembat(Ed.), *Okul öncesinde özel öğretim yöntemleri*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Hart, A. R. (1992). *Çocukların katılımı maskotluk'tan yurttaşlığa*. Ankara: Unicef.
- Hart, N. S. (2007). Making sure the child's voice is heard. *International Review of Education*, 4(3), 251-258.
- Hudson, K.(2012). *Practioners' views on involving young children in decision making: Challenges for the children's rights agenda*. *Australian Journal of Early Childhood Education*, 37(2), 4-9.

- Koran, N.(2012). *Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların katılım hakkı konusundaki uygulamalarının öğretmen adayı gözlemlerine göre incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Girne Amerikan Üniversitesi, Girne.
- Lansdown, G.(2001). *Promoting children's participation in democratic decision making*. Italy: UNICEF Innocenti Insight.
- Lansdown, G.(2005). *Çocukların gelişen kapasiteleri*. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu İtalya: UNICEF.
- Maxwell, E.L.(1998). *Designing child care settings. A Child-Centered Approach*. Media Services, Cornell University.
- Merey,Z.(2012). *Children rights in a social studies curricula in elementary education: A comparative study*. Educational Sciences: Theory & Practice, Special Issue, 3273-3284.
- Miles, B.M. ve Huberman, A.M.(1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book*. Retrieved from http://books.google.com.tr/books/about/Qualitative_Data_Analysis.html?id=U4IU_-wJ5QEC&redir_esc=y. 11.05.2012
- Milli Eğitim Bakanlığı Program Güncelleme Komisyonu. (2012, Mart 9). Program Güncelleme Komisyonu Toplantısı. Ankara.
- MEB. (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Musaoğlu,B.E. ve Haktanır,G. (2012). *Investigation of MONE preschool program for 36-72 months old children(2006) according to children rights*. Educational Sciences: Theory & Practice, Special Issue, 3285-3305.
- Oktay, A. (1999).*Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem*. İstanbul:Epsilon Yayıncılık.
- Save the Children ,(2010).*Children's right to be heard an effective protection*. Sweden: Save the Children.
- Spielhofer. T., Golden, S., Evans, K., Marshall, H., Mundy, E., Pomati, M. and Styles, B. (2010).*Barriers to Participation in Education and Training*(DFE Report 009). London:DFE.
- Sudarsana,M.(2011). *Supporting creativity: A look at children's experiences at two preschools*. Retrieved from http://childcareexchange.com/catalog/product_info.php?products_id=4319500. 24.01.2013
- Sungur, N. (2001). *Yaratıcı düşünce*. İstanbul: Evrim yayımevi.
- Şahin,V.(2012). *Erken Çocukluk Eğitiminde Yaklaşımlar*. N.Avcı ve M.Toran (Ed.), Okul öncesi eğitime giriş. Ankara: Eğiten Kitap.
- UNICEF. (2004) .*Çocuk haklarına dair sözleşme*. Unicef, Türkiye .http://www.cocukhaklari.gov.tr/condocs//mevzuat/cocuk_haklari_sozlesmesi.pdf, adresinden 12.09.2010 tarihinde indirilmiştir.

- UNICEF. (2006). *Child and Youth Participation Resource Guide*. Retrieved from [http://www.unicef.org/adolescence/files/Child_and_Youth_Participation_Guide\(1\).pdf](http://www.unicef.org/adolescence/files/Child_and_Youth_Participation_Guide(1).pdf). 26.12.2004
- Uluç, Ö.F. (2008). *İlköğretim programlarında çocuk hakları* (Doktora Tezi) .Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara:Seçkin Yayıncılık.